

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA YAKUNIY DAVLAT ATTESTATSIYASINI TASHKIL ETISHNING HUQUQIY ASOSLARI

Yuldasheva Kamola Miraliyevna
Oriental universiteti o'qituvchisi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada umumiy o'rta ta'lim bitiruvchilarining yakuniy davlat attestatsiyasini tashkil etishning joriy mexanizmlari tahliliy jihatdan ko'rib chiqiladi. Bunda jarayonni tashkil etishning me'yoriy-huquqiy asoslari ochib berilgan. Shuningdek, bitiruvchilarning yakuniy davlat attestatsiyasi va oliy ta'lim muassasalariga kirish imtihonlarini tashkil etishdagi mavjud muammo va kamchiliklar bo'yicha tahliliy mulohazalar keltirilgan.*

Kalit so'zlar: *yakuniy davlat attestatsiyasi, maktab bitiruvchilari, bitiruv imtihonlari*

Umumiy o'rta ta'lim maktablarida ta'lim sifatini nazorat qilish bugungi kunning eng dolzarb masalasiga aylangan. Chunki ta'limdagi har qanday islohot natijasi oxir-oqibat ta'lim sifatining samaradorligi bilan baholanadi. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi qonunning 4-moddasida ta'lim sohasidagi asosiy prinsiplardan biri sifatida ta'limning uzluksizligi va izchilligi keltirilgan²⁴. Bunda ta'lim tizimining barcha bosqichlarida o'zaro izchillikni ta'minlash ta'lim sifatini har bir bosqichda monitoring qilishga imkon yaratadi.

Umumiy o'rta ta'lim maktablari o'quvchilarining yakuniy davlat attestatsiyasini tashkil etishning qonuniy asoslari quyidagi hujjatlar orqali tartibga solinadi:

- O'zbekiston Respublikaning "Ta'lim to'g'risidagi" Qonuni (23.09.2020-yildagi O'RQ-637-son);

- "Umumiy o'rta ta'limning davlat ta'lim standarti" (O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirining 2021-yil 17- dekabrda 406-son buyrug'iga 1-ilova);

- "Umumiy o'rta ta'lim to'g'risida nizom" (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining, 15.03.2017-yildagi 140-son qarori bilan tasdiqlangan)

"Umumiy o'rta ta'lim oluvchilarning yakuniy davlat attestatsiyasi to'g'risida"gi Nizom (Xalq ta'limi vazirining 2008-yil 4-martdagi 56-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan).

²⁴ O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son.

Umumiy o'рта ta'limning davlat ta'lim standarti o'quvchilarning umumta'lim fanlari bo'yicha tayyorgarligining zarur va yetarlicha darajasini hamda ta'lim muassasalari bitiruvchilariga nisbatan qo'yiladigan malaka talablarini, o'quv yuklamasining zarur hajmini, ta'lim muassasalari faoliyatini va kadrlar tayyorlash sifatini baholash tartibi va mexanizmini belgilaydi hamda o'quv reja va dasturlar, darsliklar, qo'llanmalarni ishlab chiqishda asos bo'lib xizmat qiladi. Davlat ta'lim standartining tarkibiy qismlariga quyidagicha izoh berish mumkin: davlat ta'lim standartining yadrosi hisoblangan uzluksiz majburiy ta'lim tizimining bosqichlariga qo'yiladigan majburiy minimal talablar – o'quvchilarning umumta'lim fanlari bo'yicha tayyorgarligi va kompetentlilik darajasiga qo'yiladigan talablar; uzluksiz majburiy ta'lim tizimining majburiy minimal ta'lim mazmuni va egallanadigan kompetensiyalar – o'quvchilarning ta'lim-tarbiya maqsadlariga qaratilgan turli xatti-harakatlarni bajarishga imkon beradigan nazariy bilimlar, amaliy ko'nikma, malaka va shaxsiy fazilatlar yig'indisidir. Yuqoridagilardan kelib chiqqan holda kompetensiyaviy yondashuvga asoslangan umumiy o'рта ta'limning umumta'lim fanlari bo'yicha davlat ta'lim standartlari o'zaro aloqadorlikda bo'lgan bir nechta komponentlardan tashkil topadi.

“Umumiy o'рта ta'limning davlat ta'lim standarti”da maktab bitiruvchilarini baholashga quyidagi ta'rif beriladi:

“Baholash tizimi - davlat ta'lim standarti bo'yicha umumiy o'рта ta'limning malaka talablarini o'quvchilar tomonidan o'zlashtirilishi darajasini hamda umumiy o'рта ta'lim muassasasining faoliyati samaradorligini aniqlaydigan mezonlar majmuidan iborat”²⁵.

Bu o'rinda baholashga berilgan ta'rifda ikki jihat muhimdir, ya'ni o'quvchilarning o'zlashtirish darajasini aniqlash va mana shu darajaga qarab butun bir ta'lim muassasasining faoliyatini monitoring qilish. Chunki DTS avvalo, mana shu talablarni belgilab beradigan tayanch hujjat sifatida ushbu ikki jarayonni amalga oshirish mexanizmlarini yoritgan.

O'zbekiston Respublikasi umumiy o'рта ta'lim tizimida davlat ta'lim standartiga asoslangan holda umumta'lim fanlarini o'rganish quyidagi **standart darajalariga** muvofiq amalga oshiriladi:

A1 Umumta'lim fanlarini o'rganishning boshlang'ich darajasi

A1+ Umumta'lim fanlarini o'rganishning kuchaytirilgan boshlang'ich darajasi

A2 Umumta'lim fanlarini o'rganishning tayanch darajasi

A2+ Umumta'lim fanlarini o'rganishning kuchaytirilgan tayanch darajasi

²⁵ “Umumiy o'рта ta'limning davlat ta'lim standarti” O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirining 2021-yil 17-dekabrda 406-son buyrug'iga 1-ilova

B1 Umumta'lim fanlarini o'rganishning umumiy darajasi

B1+ Umumta'lim fanlarini o'rganishning kuchaytirilgan darajasi²⁶

Jumladan, umumiy o'rta ta'lim maktablarining 11-sinf bitiruvchilari umumta'lim fanlari bo'yicha B1 darajaga, ixtisoslashgan maktab bitiruvchilari esa B1+ darajaga ega bo'lishlari belgilab qo'yilgan.

O'zbekiston Respublikasida umumiy o'rta ta'lim muassasalarining bitiruvchilari uchun umumiy o'rta ta'lim dasturlarini to'liq o'zlashtirgandan keyin yakuniy attestatsiyadan o'tish majburiyligi belgilab qo'yilgan. Maktab bitiruvchilarining bilimi, malaka va ko'nikmalariga qo'yilgan talablarning bajarilishi bo'yicha yakuniy attestatsiya yozma, og'zaki yoki test usulida har bir fanning amaldagi o'quv dasturi asosida o'quv yilining yakuni bo'yicha o'tkaziladi.²⁷

Yakuniy attestatsiya bitiruvchi sinflarda yakuniy attestatsiya o'tkaziladigan fanlar ro'yxati, shakli va muddatlari har o'quv yilida O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.

Agar amaldagi vaziyatga nazar tashlaydigan bo'lsak, har yili mart-aprel oylarida fanlar ro'yxati, shakli va muddatlari tasdiqlanadi. Bu esa ushbu jarayonga yetarlicha tayyorgarlik darajasiga salbiy ta'sir etadigan bir omildir. Masalan, 2022-yilda Xalq ta'limi vazirligining 2022-yil 28-fevraldagi 70-sonli buyrug'iga asosan umumta'lim maktablarining 11-sinf bitiruvchilari uchun yakuniy davlat attestatsiyasi o'tkaziladigan fanlar ro'yxati tasdiqlangan, ammo ushbu xabar 30-mart kuni e'lon qilingan. 2021-yilda esa bundan ham kechroq, ya'ni 12-aprel kuni e'lon qilingan.

Odatda imtihon o'tkaziladigan fanlar soni beshta bo'lib, ulardan to'rttasi Xalq ta'limi vazirligi buyrug'i asosida qat'iy belgilab berilsa, beshinchisi qo'shimcha ravishda o'quvchilarning tanlovi asosida belgilangan fan bo'yicha o'tkaziladi. Tanlov fani sifatida "Kimyo", "Biologiya", "Informatika va axborot texnologiyalari", "Fizika" fanlaridan 1 tasi tanlanadi. Bunda variativ o'quv reja asosida ta'lim olgan o'quvchilar ham ushbu tanlov fanlaridan birini tanlaydi:

2020/2021-o'quv yilida ushbu fanlar sifatida "Ona tili va adabiyot", "Matematika", "Chet tili", "O'zbek tili/rus tili" (ta'lim o'zbek tilidagi maktablar uchun "Rus tili", ta'lim rus va qardosh tillardagi maktablar uchun "O'zbek tili") hamda bitta tanlov fani;

2021/2022-o'quv yilida esa ona tili va adabiyot, matematika, chet tili, tarix va bitta tanlov fani belgilangan. Tahlil natijalari shuni ko'rsatmoqdaki, maktablarning aksariyat qismida tanlov fani sifatida kimyo va biologiya fanlari tanlanmoqda.

²⁶ O'sha manba.

²⁷ "Umumiy o'rta ta'lim oluvchilarning yakuniy davlat attestatsiyasi to'g'risida"gi Nizom

Umumta'lim maktablarida ta'lim beriladigan barcha tillarda yakuniy davlat attestatsiyalari o'tkaziladigan fanlar bo'yicha namunaviy nazorat materiallari Respublika ta'lim markazi tomonidan tayyorlanib, ta'lim markazining rasmiy saytida e'lon qilinadi. Yakuniy attestatsiyani o'tkazish tartibi ham Nizom bilan belgilab qo'yilgan. Unga ko'ra maktab bitiruvchilarining yakuniy attestatsiyasini shu maktab pedagogik kengashi tomonidan tasdiqlangan yakuniy attestatsiya komissiyasi muvofiqlashtiradi. Yakuniy attestatsiyani tashkil etish va o'tkazish uchun barcha javobgarlik maktab yakuniy attestatsiya komissiya raisi zimmasida bo'ladi. Yakuniy attestatsiya o'tkaziladigan har bir fandan maktab direktorining buyrug'i bilan yakuniy davlat attestatsiya komissiyasi quyidagi tarkibda tayinlanadi:

o'quv fani bo'yicha yakuniy attestatsiya komissiyasi raisi — maktab direktori, uning o'rinbosari yoki maktab o'qituvchisi; sinfda mazkur fandan dars bergan o'qituvchi; tegishli fan yoki unga yaqin bo'lgan fan o'qituvchisidan bitta assistent.²⁸

Tegishli fan bo'yicha yakuniy attestatsiyani tashkil etish va uni o'tkazish bo'yicha javobgarlik mazkur fan bo'yicha tuzilgan yakuniy attestatsiya komissiyasi raisi zimmasiga yuklatiladi. Garchi yakuniy attestatsiya o'tkaziladigan fandan dars bergan o'qituvchi shu sinfga yakuniy attestatsiya komissiyasining raisi bo'lishi mumkin emasligi belgilangan bo'lsa-da, amalda imtihon natijalarini baholash, yakuniy qarorni qabul qilish sinfda shu fandan dars bergan o'qituvchining zimmasiga yuklatiladi. Bu esa o'z navbatida baholashning ishonchligiga, ta'lim sifatining valid baholanishiga salbiy ta'sir qiladi. Yakuniy attestatsiyada vasiylik kengashi, fuqarolarning o'zini o'zi boshqarish organlari va ota-onalar qo'mitasi vakillari jamoatchilik asosida kuzatuvchi sifatida qatnashishlari belgilab qo'yilganiga qaramay amaliyotda ushbu jarayon to'lig'icha maktab ma'muriyati javobgarligi va nazorati ostida o'tmoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. "O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish Konsepsiyasi" 2-bob, 5-bandi
2. "Umumiy o'rta ta'lim oluvchilarning yakuniy davlat attestatsiyasi to'g'risida"gi Nizom (Xalq ta'limi vazirining 2008-yil 4-martdagi 56-sonli buyrug'i bilan tasdiqlangan).
3. "Umumiy o'rta ta'lim to'g'risida nizom" (O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining, 15.03.2017-yildagi 140-son qarori bilan tasdiqlangan)

²⁸ "Umumiy o'rta ta'lim oluvchilarning yakuniy davlat attestatsiyasi to'g'risida"gi Nizom

4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2019-yil 22-apreldagi 154-sonli qarori

5. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “Matematika sohasidagi ta’lim sifatini oshirish va ilmiy tadqiqotlarni rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” 2020-yil 7-maydagi PQ – 4708-son qarori

6. O‘zbekiston Respublikaning “Ta’lim to‘g‘risidagi” Qonuni (23.09.2020-yildagi O‘RQ-637-son);

7. “Umumiy o‘rta ta’limning davlat ta’lim standarti” (O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirining 2021-yil 17- dekabrda 406-son buyrug‘iga 1-ilova);

8. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi respublika ta’lim markazi Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarining 9-, 11-sinf o‘quvchilari yakuniy nazorat imtihonini o‘tkazish bo‘yicha metodik tavsiya va materiallar. 2022

